

Granbarkborre
[lps typographus]

Kroppslängd: ca 5 mm.
På varje täckvinges
bakre del finns en
urgröpfung som
kantas av så
kallade »tänder«.

[skala 40:1]

FOTO GÖRAN LILJEBERG

Så gör den - så gör du!

Möt Rolf Nilsson från Ragunda som tillsammans med sin skogsrådgivare fick bukt med granbarkborreangreppet på sin fastighet. Här tipsar de om hur du gör för att begränsa skadorna.

text Petra Jämbert bild Göran Liljeberg, Michael Engman, Skogsstyrelsen

... följ granbarkborrens livscykel under ett år och få handfasta råd om vad du kan göra. >

Efter storm kommer solsen, brukar det heta. Det var just det som var problemet. 2009 hade kraftiga vindar fällt en del skog i Norrskogs område. Många vindfallen låg kvar och Rolf Nilsson, markägare och ordförande för Ragunda skogsbruksområde, var orolig för att granbarkborren skulle ge sig på hans skog.

Ett par år senare utlyser Skogsstyrelsen ett antal bekämpningsområden för granbarkborre i Norrskogs område. Ragunda är ett av dem. Stora brötar med granvindfallen innebär ett drömlandskap för svärmmande granbarkborrar, men de vill ha levande träd med frisk bark som yngelmaterial. Rolf Nilsson är orolig för att granbarkborren nu ska ge sig på stående skog.

– Jag kände att det bara var en tidsfråga innan borrarerna skulle leta sig in på min fastighet, säger Rolf.

Vårvintern 2011 är Rolf Nilsson ute och jagar bäver i Hoobäcken som skär rakt genom hans fastighet, och det är nu han får syn på de första angreppen.

– Det såg ut som att någon skjutit med hagelskott på granarna, barken hade ramlat av, granarna hade torkat och blivit missfärgade. Det är ju så här det är att vara skogsägare. Det är mycket man inte råder över, och på något plan är man kanske förberedd på både stormar och skadeangrepp, men på ett annat plan står man bara där och gapar, säger Rolf.

Det drabbade beståndet bestod av gran som var ungefär 120 år gammal, med andra ord gran som planterades här i slutet av 1800-talet. Om vi tar ett vindlande steg yt-

terligare hundra år tillbaka i tiden stod en hel nation och gapade över samma område. Det var precis över dessa marker som Storforsen i slutet av 1700-talet drog med sig hela Ragundasjön i vad som beskrivits som den största naturkatastrofen i svensk historia. Vi befinner oss i Vildhussenland.

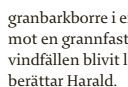
– Jag ringde direkt till Harald och bad honom komma och titta på eländet, säger Rolf.

Harald Josephsson är skogsrådgivare i Ragunda och hade samma vår fått flera liknande samtal från markägare i området.

– Det finns bara en sak att göra om man drabbats av granbarkborre och det är att snabbt få bort insekterna från skogen för att förhindra fortsatta angrepp. Jag och Rolf gjorde omgående en inventering och konstaterade angrepp av granbarkborre i en hyggeskant som gränsar mot en grannfastighet där ett stort antal vindfallen blivit liggande under flera år, berättar Harald.

Harald Josephsson

Rolf Nilsson

Ett starkt, friskt träd försvarar sig mot granbarkborrar genom att skjuta upp kåda för att stoppa kusarna redan i borrhålet, men ett stressat träd sänker garden och faller lättare offer vid ett angrepp. Granar blir stressade av torka, därför är hyggeskanter speciellt utsatta, särskilt om granarna är solbelysta och står i söderläge.

Granbarkborren ger sig på levande, gärna stressade

träd som vindfällen. Eller stående träd i solbelysta hyggeskanter, eftersom de stressas av torka.

FOTO MICHAEL ENGMAN

– Angreppet på min fastighet var ett skolboks exempel. Just i den solbelysta hyggeskanten hittade vi flera så kallade körtlar, det vill säga grupper om 20–25 träd per körtel som var angripna. Som tur var handlade det om avverkningsmogen skog, det hade ju lika gärna kunnat röra sig om 50–60-årig skog, säger Rolf.

Det har hunnit bli maj 2011 och tiden är knapp.

– Det var för sent att hinna få virket ur skogen innan granbarkborren svärmade så vi satsade på att avverka snarast och få med oss kusarna till industrierna, säger Harald.

En avverkningsanmälan om drygt fem hektar skickas in till Skogsstyrelsen. Innan sommaren är till ända är åtgärden klar och borrarerna är borta.

– Vi hade tur med vädret, det blev en sval sommar och granbarkborren hann bara svärma en gång. Med den andra svärmning- en ökar risken för att borrarerna ger sig på stående skog, därför måste stormskadat virke vara ute ur skogen senast den 15 juli varje år, berättar Harald.

Hade Rolf upptäckt skadorna på sin stående skog året innan hade han kanske fått syn på det karakteristiska bormjölöt som granbarkborren lämnar efter sig i sin framfart, ett kaffeliknande borrhålet runt ingångshålet. Nu hade barken hunnit ramla av och torrträden fick stå kvar som naturvårdsträd eller kapas vid cirka två meters höjd och bli vädträd för rovinsekterna.

– Det är viktigt att man lämnar framför allt den grövre nedre delen på torrgranarna,

UPPVAKNANDE

Barkborren vaknar efter vinters dvälja och hittar ett lämpligt yngelmaterial. De angriper i första hand friska träd som är skadade på något sätt, gärna liggande eller lutande träd i solbelysta hyggeskanter. Finns det mycket granbarkborrar men inga

liggande eller skadade träd ger sig insekterna på stående, friska granar. När granbarkborren börjar angripa ett träd skickar den ut ett doftämne som kallas feromon, som signalerar till alla traktens borrar att »Här händer det grejer, kom du med!«.

SVÄRMNING

Hanen borrar sig in under barken på en gran och gör en yngelkammare, sen gräver honorna en modergång ut ur yngelkammaren där de lägger sina ägg. När dagtemperaturen når 18 grader startar svärmningen. Borrarerna parar sig och lägger ägg och ju varmare det är desto snabbare utvecklas de till skalbaggar efter kläckning.

LARVUTVECKLING

Efter kläckningen gör larverna egna gångar vinkelrätt mot den första gången vilket ger det karakteristiska gnagmönstret på träet direkt under barken.

mars

april

maj

juni

● All planering för årets åtgärder bör vara klar.

● På ett angripet träd upphör livsmekanismerna gradvis, granbarkborren ringbarkar trädet och påverkar transporten av socker från kronan ner till rötterna. Tillslut torkar trädet, det dör av vätskebrist. Processen går ganska snabbt så det gäller att hugga ner ett angripet träd så fort som möjligt.

● Efter svärmning fram till kläckning kan den mest effektiva bekämpningen utföras. På rotstående granar ser man borrhålen liggande runt trädets bas. Man kan också se på håll att granens krona blir glesare när barren faller av, och röd-gula barr syns allt tydligare allteftersom trädet dukar under för insekternas angrepp.

● Kontrollera nyupptagna hyggeskanter för att se om det finns angripna granar, vindfällen eller rotstående skog. Hittar man angripna granar ska dessa snarast avverkas och frakts ut ur skogen eller barkas.

»Markägaren har en central roll för att få bukt med granbarkborrarna.«

eftersom den gynnar rovinsekter som till exempel myrbaggen. Om man plockar bort angripna och döda träd gör man sig själv en otjänst som markägare, menar Harald Josephsson.

– Hade jag inte upptäckt angreppet hade jag fått avsevärt större skador på min skog, jag hade förlorat ännu större värden och angreppet hade med största säkerhet spridit sig till mina övriga rågrannar, konstaterar Rolf.

Harald instämmer.

– Det är ett troligt scenario Rolf målar upp. Om man inte tar rätt på sina vindfällen kan det få allvarliga konsekvenser, både för en själv och för ens rågrannar. Normalt får man lämna fem skogskubikmeter färsk skadade barrträd per hektar men i de särskilda bekämpningsområdena för granbarkborre är det max tre skogskubikmeter gran som gäller, säger han.

När Rolfs virke anländer till industrierna sommaren 2011 har granbarkborreangreppen i Norrskogs område klingat av tack vare markägarnas och skogsnäringens envetna kamp mot kusarna.

Om ett halvår ska Dagmar falla 4,5 miljoner kubikmeter skog.

Om ytterligare två och ett halvt år ska Hilde och Ivar falla över det dubbla, och det i ett område där förekomsten av granbarkborre redan är större än normalt.

– En stor del av de stormdrabbade

områdena efter Hilde och Ivar ligger i bekämpningsområdet för granbarkborre, här är det alltså extra viktigt att det stormfällade virket tas ut i tid, menar Harald.

De vindfällen som nu ligger i skogen erbjuder ett näst intill obegränsat förnyingsmaterial för granbarkborrarna. Även om risken inte är så stor att de ger sig på stående skog nu i sommar, så ger det utrymme för att populationen av granbarkborre växer i vindfällen under en varm sommar för att ge sig på stående skog nästa sommar, och ännu nästa.

Sommaren 2014 är i antågande. För Rolf Nilssons del innebär det att de dryga fem hektar som avverkades för tre år sedan ska planteras.

– Vi gjorde det bästa av situationen, mer än så kan man inte göra. En skogsrådgivare är ovärderlig i såna här situationer. Jag ringde ett samtal sedan var det hela löst och jag är väldigt nöjd med utfallet, säger Rolf.

– Markägaren har en central roll i arbetet med att få bukt med granbarkborrarna. Norrskog kontaktar markägare som vi misstänker är drabbade, men risken är att angreppet hinna sprida sig till stora arealer innan vi upptäcker det. Därför är det bra om man själv spanar lite extra när man är ute i skogen och kontaktar sin skogsrådgivare om man misstänker att man har fått ett angrepp av granbarkborre, säger han.

Med hjälp av Norrskog fick Rolf Nilsson snabbt bukt

med granbarkborreangreppet på sin fastighet.

FOTO MICHAEL ENGMAN

Detta har hänt... Och kommer att hända!

2009 Stora problem med granbarkborre, de allvarligaste angreppen drabbar Stöde och Ånge. Skogsstyrelsen utlyser bekämpningsområden för granbarkborre där max tre kubikmeter vindfällen får lämnas kvar per hektar, till skillnad från fem kubikmeter i normala fall.

2010 Sommaren 2010 var sval och Norrskog jobbar hårt tillsammans med medlemmarna för att få angripet virke ur skogen.

2011 De svåra granbarkborreangrepp som härjat i Norrskogs område under några år har börjat klinga av. Stormen Dagmar faller 25-26 december 4,5 miljoner kubikmeter skog.

2012 Vindfällen efter Dagmar blir kraftigt angripna. Oron är stor för de träd som ligger i skogen, och Norrskog prioriterar att få vindfällade granar ur skogen och för en intensiv kamp mot en växande granbarkborrepopulation.

2013 Sommaren 2013 var varm och skön, i skogen innebar det att granbarkborren hade mycket gynnsamma förhållanden att föröka sig. Redan i början av juli hittade man färdigutvecklade granbarkborrar i liggande vindfällen. Samtidigt pekar Skogsstyrelsens flygningar på att läget är under kontroll, markägarna ska ha en eloge för sin vaksamhet i skogen. 16-17 nov 2013, Hilde faller 3,5 miljoner kubikmeter skog. 5-6 dec 2013, stormen Sven faller 800 000 kubikmeter skog. 12-13 dec 2013, stormen Ivar faller 8 miljoner kubikmeter skog.

2014 Granbarkborren börjar svärma vilken dag som helst. Med väldiga volymer vindfällen i Norrskogs område kommer populationen av granbarkborrar sannolikt att öka drastiskt under 2014. Beståndet av granbarkborre regleras av tillgången på lämpligt yngelvirke. Under gynnsamma förhållanden kan populationen öka mer än tio gånger från en generation till nästa.

2015 När det inte längre finns lämpligt yngelmaterial är risken för ståndsogsangrepp stor. Varmt väder i kombination med svaga vindar under flygperioden gynnar artens förmåga att angripa och döda helt friska träd.

2016 Med kraftfulla åtgärder för att häva granbarkborreangreppen under 2014 och 2015 kan 2016 bli det år vi ser angreppen klinga av.

NÄRINGSNAG

I takt med att larverna växer blir larvgångarna större och större och när de är flygfärdiga insekter gör de sitt utflygningsskäl. En varm vår och en varm sommar kan innebära att granbarkborren hinna svärma en gång till i juli. Har man riktigt otur hinna även den nya generationen granbarkborrar svärma en gång före vinterdvalan.

juli

- Transportera bort virket ur skogen före 15 juli.

UTFLYGNING

De flesta granbarkborrar lämnar det döda trädet någon gång i september och övervintrar i marken. Därför hjälper det inte att avverka under vinterhalvåret, bara ca 10 procent stannar kvar under barken på det döda trädet.

augusti

- Angripna och dödade granar börjar skifta färg, från grönt till rostbrunt, rödbrunt.

september

- Inventering av färsk skador och planering för kommande års bekämpning eller åtgärder.

- SVÅRT ATT HINNA MED EFTER STORMARNA?
- Ge inte upp! Det är inte säkert att det blir något angrepp på stående skog i år. Prio ett är att få stormfällt virke ur skogen, då minimerar du också risken för ett granbarkborreangrepp.
- Se över din försäkringssituation.
- Finns det saker du kan göra för att underlätta åtgärder mot granbarkborre under nästa år? Behöver du bygga en väg? Kontakta din skogsrådgivare på Norrskog om du har funderingar.